
Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II.

Eds. Rastislav Kožíak – Jaroslav Nemeš. Bratislava: Chronos, 2006. 332 s.
ISBN 80-89027-20-2

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

Kuriózný objav barokovej plastiky sv. Bernarda v Palárikove

(a otázka autorstva Giovanni Giulianiho)

Jaroslav Nemeš

NEMEŠ, Jaroslav: *Quaint Discovery of Baroque Sculpture of St. Bernard (and Question of Authorship of Giovanni Giuliani)*. In: Svátec a jeho funkcie v spoločnosti II. Bratislava: Chronos, 2006, p. 167-177.

An old baroque sculpture of St. Bernard was found on the old cemetery in Palarikovo. Its history is unknown. The author of the study believes that it can be connected with the castle of earl Andrew Dominic Kaunitz, built in between 1698-1703. Its architect was Domenico Martinelli and sculptor Giovanni Giuliani. This is just the hypothesis.

KEYWORDS: Baroque, Slovakia, Palárikovo, St. Bernard, Giovanni Giuliani

Cieľom nášho príspevku je publikovať zaujímavý nález. V júni 2005 členovia *Komisie pre evidenciu pamätihodností obce Palárikovo* objavili na „Starom cintoríne“ v Palárikove¹ čiastočne zakopanú vápencovú sochu. Cintorín sa má v blízkej budúcnosti zrušiť, preto bolo potrebné vykonať evidenciu jeho najstarších, historicky a umelecky najhodnotnejších náhrobných kameňov. Dnes je prakticky neudržiavaný, z veľkej časti zarastaný hustým porastom. Najstarší zachovaný náhrobný kameň na cintoríne pochádza z roku 1757, posledné pohrebné obrady sa konali v roku 1982.

Na okraji cintorína v hustom poraste orgovánu bola nájdená 80 cm vysoká kamenná plastika mnícha. Mních bol po kolená zakopaný v zemi nad symbolickým hrobom, nad ktorým sa týčil ako náhrobný kameň. Jeho značná zvetranosť dokazuje, že nepriaznivým poveternostným vplyvom musel odolávať dlhé roky. Podľa vyjadrenia najstarších žijúcich obyvateľov obce plastika je na cintoríne „od nepamäti.“ Pamätajú si ju ešte ako deti, volali ju „žebrák.“ Ako sa tam dostala, nikto nevie.²

Plastika bola vyrobená z jedného kusa jemnozrnného vápenca. V súčasnosti

¹ Do roku 1948 sa obec nazývala Slovenský Meder alebo Tót Megyer.

² SZABÓ, Imrich: *Objav vzácnnej sochy na starom cintoríne*. In: Naše noviny. Dvojmesačník obce Palárikovo, roč. 7, č. 4, 14. 9. 2005, s. 14.

mal ruky od ramien odlomené a tvár čiastočne zvetranú. Na plastike nenájdeme žiadny náznak atribútu, nijaký identifikačný znak. Nápadná je iba esovito prehnutá postava, dlhá rozdvojená brada, škapuliar, opasok a stolček, na ktorom mních sedí. Nie je bosý, ako pravý askéta, ale obutý. Je pohrúžený do kontemplácie Božích tajomstiev, čo vyjadruje jeho až neprirodzené k nebu obrátená tvár.

Kamenná plastika vznikla ako dielo novej barokovej zbožnosti niekedy na prelome 17. a 18. storočia, prípadne začiatkom 18. storočia. Postava svätca je štylizovaná ťažkopádne, na prvý pohľad neopracovane, hrubo, s ranobarokovými črtami. Škapuliar pôsobí masívnym dojmom, habit je bez vypracovanej drapérie. Chýba jej vzlet a ľahkosť vrcholného baroka. Ide však o umeleckú prácu, ktorá zodpovedá dobovej ikonografickej tradícii.

To, že nájdená solitérna socha svätca - mnícha naisto tvorila súčasť nejakého väčšieho kompozičného celku, dokazuje jej nedomodelovaná zadná časť. Postavená bola chrbtom k stene. Tiež má pod sebou neopracovaný nerovný „podstavec“, ktorý udržal stabilitu celého diela len po nutnom zapustení do väčšieho bloku.

Pri identifikácii osoby zobrazeného svätca nastali problémy. Podľa habitu mohlo ísť o niektorého svätca z rehole cistercitov, no v Palárikove a ani blízkom okolí nemá úcta k nim v období baroka historickú súvislosť. V 18. storočí tu neúčinkovala žiadna kontemplatívna alebo žobravá rehoľa. Nemáme správy o prístenných kaplnkách, krížoch, Božích mukách, drobných sakrálnych pamiatkach. A to ani v kanonických vizitáciách, ani v žiadnych iných historických dokumentoch. Jediné laické bratstvo, ktoré v obci v tomto období pôsobilo, bolo Bratstvo sv. Františka Serafínskeho.³ V súpise jeho vlastníctva sa žiadna kamenná socha nenachádza. Naša skulptúra však sv. Františka nezobrazuje.

Identifikácia plastiky je otázná, žiadna indícia nevedie k uspokojivému stopercentnému riešeniu. Pri skúmaní pôvodu nájdeného barokového diela sa núkajú iba dve možnosti. Plastika svätca tvorila inventár buď niektorého z dvoch po sebe existujúcich rímsko-katolíckych kostolov v obci, alebo súčasť komplexu podľa plánov Domenica Martinelliho postaveného kaunitzovského kaštieľa.

K prvej možnosti, či bola plastika inventárom jedného z dvoch kostolov v obci: Napomôcť pri výskume nám mohli kanonické vizitácie. Z 18. storočia máme zachované dve vizitácie farnosti Palárikovo, a to prvú z 15. decembra 1754,⁴ druhú z 19. októbra 1779. Po ich preštudovaní sa nám ponúkne iba jediný fakt, ktorý by sme mohli využiť pri skúmaní minulosti nájdenej plastiky. V období medzi rokmi 1754 - 1779 bol z novopostaveného barokového kostola v obci odstránený bočný oltár sv. Dominika a na jeho miesto osadený nový. Oltár sv. Dominika sa vo farskom kostole sv. Jána Nepomuckého nachádzal ešte v roku 1754, no v roku 1779 už chýbal. Hoci v roku 1754 boli v interiéri chrámu tri oltáre (sv. Jána Nepo-

³ „Unica est in hac Ecclesia Confraternitas S. Fran. Seraphi.“ In: Visitatio Parochia Tot-Megyner Peracta 19na Octobris Anno 1779, § 6 De confraternitatibus (Archív farnosti Palárikovo, bez signatúry). Najstaršie vizitácie farnosti Palárikovo sa nachádzajú na miestnej fare, farský archív je nespracovaný.

⁴ Visitatio Ecclesiae Tóth-Megyriensis 1754 15ta mensis Decembris (Archív farnosti Palárikovo, bez signatúry).

muckého, sv. Anny a sv. Dominika)⁵ a v roku 1779 až päť oltárov (sv. Jána Nepomuckého, Bolestnej P. Márie, sv. Jozefa, sv. Kríža a jeden neupresnený),⁶ tento už absentoval.⁷ Pôvodne bol osadený v nevelkom priestore povedľa hlavného vchodu (*altare portatile*) na strane kazateľnice, lebo vtedy ešte nejestvovali bočné prístavby hlavnej chrámovej lode.⁸ V roku 1778 potom farár Adam Janič⁹ vďaka dobrodincovi Antonovi Šupinovi na jeho miesto inštaloval oltár Panny Márie Bolestnej. Bočný oltár sv. Dominika teda vydržal v novom chráme asi 30 rokov.

Oltár sv. Dominika nás mohol upozorniť na jednu skutočnosť. Sv. Dominik, ktorého plastika pustovníka isto nepredstavuje,¹⁰ býval často zobrazovaný vo dvojici so sv. Hieronymom. V ikonografii bývajú niekedy obaja svätci predstavovaní spolu, napr. pri vzdávaní úcty sv. Krížu alebo Panne Márii. Hieronym, rovnako ako Dominik, symbolizuje lásku k Svätému Písmu.¹¹ Motívom ich vyobrazenia mohla byť adorácia sv. Kríža s ukrižovaným Kristom. No príklady, ktoré sme danému zobrazeniu našli, sú od Uhorska príliš vzdialené a sú podstatne staršie.¹² Tiež sv. Hieronym, na rozdiel od sv. Dominika, pôsobí vždy neupravené, asketicky zarastené, dojomom starovekého askétu, tuláka, či dokonca divocha. náš pustovník je však upravený a štylizovaný do cisterckého rehoľného rúcha. Od prvej možnosti sme preto ustúpili.

⁵ „*Principalis S. Ioannis Nepomuceni, lateralis ex parte Cathedrae S. Annae, altera lateralis ex adverso S. Dominici honoribus dicatae sunt; omnes tres Tobaleis, Mappis, pulvillis ac candelabris decentissimae vestitae, duobusque Portatilibus bonis sunt provisae.*“ Visitatio Ecclesiae Tóth-Megyeriensis 1754 15ta mensis Decembris, pag. 1.

⁶ „*Arae sunt quatuor, maxima usque ad fornix sanctuarii pertingens, honori S. Joannis Nepo: sacrata, colore tincta marmores, suis locis debite inaurata. Altera lateralis Ara ad dextram est Anno 1778 per modernum curata Parochum benefactore Dominali subdito Antonio Supina, in honorem B. Matris Dolorosae, haec pariter marmor imitatur colore, et suis competenter est deaurata locis. Ad latum oppositum similis priori, S. Iosephi honori aequae per modernum Parochum curata, stat Arula, impensis Iosephi Jelencsics quondam Parochi Megyeriensis. Est etiam tertia Ara parva S. Crucis, colore caerulea tincta, e regione portae minoris terre infra chorum situata... quartum non habet amplius nomen consecrantis, omnia sunt ad huc bona et sufficiunt capiendi calici cum patena.*“ Visitatio Parochia Tot-Megyer Peracta 19na Octobris Anno 1779, § 3 De interiore ornatu Ecclesiae et Sacristiae.

⁷ *Combinatio moderna canonicae visitationis (1779) cum ultima anni 1754ti: ... „Arae duae laterales novae.“* Visitatio Parochia Tot-Megyer Peracta 19na Octobris Anno 1779, pozri jej predposlednú stranu.

⁸ Bočné lode dal postaviť gróf Ľudovít Károlyi v roku 1902 (Visitatio canonica in parochia Tot-megyer peracta die 17. mensis Julii anni 1911, I, 1).

⁹ Jeho životopis a mená palárikovských farárov pozri NÉMETHY, L.: *Series parochiarum et parochorum Archi-Dioecesis Strigoniensis*. Strigonii 1894, s. 290n. Preberá aj SZABÓ, Imrich: *Farnosť Palárikovo. História sakrálnych stavieb a cirkevnej správy*. Nové Zámky 1997, s. 45.

¹⁰ Sv. Dominik Guzman (1170-1221), zakladateľ rehole kazateľov, tzv. dominikánov, býva najčastejšie zobrazovaný bez brady alebo len s krátkou upravenou bradou. Naša plastika niektoré súčasti dominikánskeho odevu nemá. Chýba mozeta a prípadne i kapa.

¹¹ Sv. Hieronym, kňaz, pustovník a cirkevný učiteľ, žil v rokoch 347/348 – 420. Po dlhšom putovaní po Malej Ázii, Egypte a Sýrii začal žiť ako pustovník v jaskyni pri Betleheme, kde pobudol posledných tridsať rokov svojho života. Preložil do latinčiny Sväté Písmo, preklad je známy ako Vulgáta.

¹² Napr. práce talianskeho majstra Filippina Lippiho a holandského majstra Geertgen tot Sint Jans sú z 15. storočia. Obaja zobrazili sv. Dominika so sv. Hieronymom (pri adorácii ukrižovaného Krista alebo Bohorodičky).

Druhá možnosť, kaunitzovský kaštieľ v Nových Kouniciach: Gróf Ondrej Dominik Kaunitz zo Slavkova a Uherského Brodu¹³ sa stal majiteľom palárikovského panstva v Uhorsku ako súčasti 5/12 šurianskeho panstva okolo roku 1690. Rozsiahle pozemky skúpil od Forgáčovcov a Koháryovcov, za majetok zaplatil 4400 zlatých. Medzi rokmi 1698 až 1703 postavil v obci vtedy premenovanej na Neu Kaunitz kaštieľ 47 siah dlhý a 7 siah široký.¹⁴ Dnes podobu prvého kaštieľa v Palárikove a jeho areálu poznáme iba z opisu, lebo po pamiatke nezostala ani stopa. Jeho architektom bol taliansky staviteľ Domenico Martinelli,¹⁵ ktorý bol v tom čase hlavným architektom kaunitzovských sídiel vo Viedni, Slavkove u Brna a v Uherskom Brode. Podľa záznamov Nové Kounice architekt Martinelli osobne navštívil, inšpekciu vždy pokladal za veľmi dôležitú. Samotné stavebné práce viedol ten istý staviteľ ako v Slavkove - Bittufeitl. Objekty v Palárikove boli rovnako dielom talianskych murárskych majstrov.¹⁶ Tesári prišli z Nových Zámkov.

Dvojposchodová baroková budova kaštieľa s veľkou vstupnou bránou bola postavená z pálených tehál. Patrila k nej aj stajňa pre 40 koní a dve skladištia. Na panstve sa nachádzala ďalšia veľká maštaľ pre kone, hospodárske budovy, budovy pre personál a služobníctvo, tiež dve pece na pálenie tehál a výčap. Okolo kaštieľa vysadili väčší park. Najdôležitejšou hospodárskou činnosťou na kaunitzovskom panstve bol chov koní. Chovalo sa tu asi 400 až 500 koní a 250 žrebcov.

¹³ Dominik Ondrej Kaunitz (1654-1705), bol vychovávaný u brnenských jezuitov, následne dva roky študoval v Olomouci. V roku 1674 sa oženil s Máriou Eleonórou zo Šternbergu, s ktorou mal štyroch synov a štyri dcéry. Zapojil sa do politického života, pôsobil ako c.k. komorný a prísediaci moravského zemského súdu, tajný radca a ríšsky dvorský vicekancelár. V diplomatických službách pôsobil na dvore bavorského kurfirsta Maximiliána Emanuela, ktorého získal ako spojenca Habsburgovcov proti Francúzom. V roku 1683 sa v jeho vojsku zúčastnil oslobodzovania Viedne od Turkov. Ďalšia cesta ho zaviedla do Anglicka na dvor kráľa Karola II. V roku 1688 zastupoval cisára pri voľbe biskupa v Regensburgu a bol rakúskym vyslancom pri uzatváraní Ryjswického mieru v Holandsku roku 1697. Podstatne rozšíril slavkovské panstvo, 20. mája 1702 zriadil z panstva Slavkov u Brna, Uherský Brod, Moravské Prusy, Veľký Ořechov a Bánov fideikomisum pre prvorodených mužských potomkov. Pokúšal sa i o zriadenie textilnej manufaktúry v Slavkove. Podnikanie ho však značne zadĺžilo, takže po svojej smrti zanechal dlhy vo výške takmer polovice svojho majetku. Zomrel vo Viedni roku 1705, pochovaný bol v rodinnej hrobke v dominikánskom kostole sv. Michala v Brne.

¹⁴ To je asi 84,5 x 12,5 m.

¹⁵ Domenico Martinelli z Luccy (1650-1719), taliansky architekt a kňaz, ktorý bol v rokoch 1690-1705 činný najmä vo Viedni. Študoval v Ríme u architekta Carla Fontanu. V Rakúsku pracoval pre viedenskú šľachtu, najviac pre rody Liechtenstein, Harrach a Kaunitz. Je autorom plánov viacerých tamojších mestských palácov a kúrií. Pre grófa Ondreja Dominika Kaunitza, svojho najväčšieho mecéna, pracoval okrem Viedne i na Morave a v Uhorsku (kaštieľ Slavkov u Brna, „Panský dom“ v Uherskom Brode, kaštieľ v Nových Kouniciach). Vypracoval napr. aj projekt hlavného oltára dómu v Pasove a mnoho iných projektov v Holandsku, Nemecku a Rakúsku. V decembri roku 1705 sa vrátil do rodného mesta v Taliansku, kde i zomrel. Ako staviteľ preniesol prvky talianskeho baroka do viedenskej mestskej palácovej architektúry. Pre Martinelliho bolo v interiéri typické riešenie dvoch samostatných schodísk a obdĺžnikového vestibulu, členeného mohutnými prizemnými stĺpmi. Viac v najnovšej práci LORENZ, Hellmut: *D. Martinelli und die österreichische Barockarchitektur*. Wien 1991 a v jeho dvoch štúdiách *Domenico Martinelli und Mähren*. In: Sbornik prací Filosofické fakulty Brnenské university 30-31, 1986/87, s. 41-51; *Domenico Martinellis Projekt für Schloß Austerlitz (Slavkov u Brna) in Mähren*. In: Umění XXIX, 1981, s. 250-258.

¹⁶ Caudit, Jean Christoph a ďalší. Správ o nich však máme veľmi málo.

Z veľkostatku Uherský Brod priniesol Ondrej Dominik Kaunitz i svojich osadníkov zozbieraných z obcí Šumice, Újezd, Korytná, Suchý Laz.¹⁷

Počas plienenia kuruckých vojsk bol kaštieľ vyplienený, zničený a hospodárske objekty podpálené, takže nemal dlhé trvanie. Stavebný materiál bol odvázaný až do Nových Zámkov. Predaj majetku započal už v roku 1725. Gróf Alexander Károlyi kúpil 1. apríla 1730 Nové Kounice od Maximiliána Oldřicha Kaunitza za 121 tisíc zlatých. Celé stavebné a hospodárske dielo Kaunitzovcov v Uhorsku tak bolo nenávratne stratené.

Mohla byť plastika mnicha súčasťou komplexu kaunitzovského kaštieľa a parku v Palárikove? Mohla byť súčasťou výzdoby niektorej fasády alebo mohla spetrovať záhradnú dekoráciu? Alebo plastika svätca tvorila skôr súčasť grófskej kaplnky, ktorej existenciu nemáme doloženú,¹⁸ ale je predpoklad jej jestvovania, lebo v Slavkove i Uherskom Brode ich Kaunitzovci dali postaviť? Zrejme áno, lebo existovala určitá podobnosť projektov v Slavkove a v Palárikove. Autormi projektov oboch kaštieľov, ich celkovej realizácie a interiérovej výzdoby, boli pravdepodobne rovnakí italskí stavitelia a umelci. Martinelliho a Bittufeila sme už spomenuli. Fresky na Morave namaloval Andrea Lanzani, ktorý úzko spolupracoval so štukatérom Santinom Bussim. Sochárske prvky a skulptúry v tamojšom zámku i v parku vytvoril Giovanni Giuliani (Giuliani pracoval pre Kaunitza v rokoch 1695-1697). Aj v kaštieli v Palárikove, ktorého detailnú podobu nepoznáme, mohlo byť zapracovaných niekoľko podobných umeleckých prvkov. A to najmä vtedy, ak mal kaštieľ i kaplnku. Či bol i v Palárikove autorom sochárskej výzdoby práve Giuliani, možno sa len domnievať. Zatiaľ serióznym umelecko – historickým výskum absentuje.

Hoci nájdenému svätcovi chýba jeho atribút, ktorý nenávratne „odišiel“ s jeho rukami, vzhľadom na cistercký rehoľný habit si dovoľíme tvrdiť, že predstavuje sv. Bernarda z Clairvaux. Ako súčasť adoračného gesta, okrem pohľadu upretého do výšav, si mohol pravú ruku pridržovať na hrudi a ľavú mierne dvíhať k nebu. Jeho ruky mohli byť prázdne, alebo jeho atribútom mohol byť držaný kríž.¹⁹

Za Giulianiho autorstvo nájdenej palárikovskej barokovej plastiky sv. Bernarda hovorí niekoľko faktov: 1. podobný rukopis autorskej sochárskej práce, najmä modelácia tváre, 2. autor bol veľkým ctiteľom sv. Bernarda z Clairvaux, od roku 1694 pracoval vo Viedni pre cisterckitov a v rokoch 1711-1744 bol dokonca laickým cisterckým bratom, 3. datovanie stavby kaštieľa a vyhotovenia plastiky sa môžu zhodovať, 4. vápencový materiál má pravdepodobne dolnorakúsky pôvod, 5. veľké poškodenie plastiky môže súvisieť s devastáciou kaštieľa za kuruckých vojen, mala odlomené ruky a pádom z výšky poškodenú tvár.

Je pravdepodobné, že tak, ako sa viedenské umenie architekta Domenica Martinelliho mohlo dostať do Palárikova, tak sa sem mohlo dostať aj viedenské

¹⁷ SZABÓ, Imrich: *Kultúrna minulosť Palárikova*. Nové Zámky 1997, s. 117-120.

¹⁸ Kaštieľ v Palárikove mal veľmi krátke trvanie, de facto ani nebol dokončený. Dodnes po ňom v Palárikove nezostalo ani stopy, nemáme ani žiaden predmet, o ktorom by sme mohli s určitosťou povedať, že tvoril jeho inventár. O kaplnke tiež nevieme, možno ju Ondrej Dominik Kaunitz mal v pláne naozaj postaviť.

¹⁹ Ďalšie atribúty sv. Bernarda: kríž a nástroje umučenia, kniha, model kostola, Panna Mária s Ježiškom, pes, veľcí úľ, koleso, podľa REMEŠOVÁ, Věra: *Ikonografie a atributy svätých*. Praha 1991, s. 15.

sochárske umenie majstra Giovanni Giulianiho.²⁰ Zobrazenie cisterciackého svätca Bernarda z Clairvaux nemá v Palárikove historický kontext. Cisterciaci z Heiligenkreuzu vlastnili okolité stredoveké obce Tvrdošovce, Čiky a Kerestúr iba v 13. storočí. V 18. storočí neboli na Slovensku usadení. Spojitosť nášho nálezu s reholou a sv. Bernardom hypoteticky vidíme práve v osobe sochára Giulianiho.²¹ To však budú musieť v budúcnosti preveriť umenovedci.

Ťažko poškodená socha svätca sa nedočkala prístrešia a každý rok odolávala vplyvom počasia. Nepotrebné posvätné veci ľudia často odkladali práve na cintorín. Ten sa vtedy nachádzal mimo obce, ako to bolo zákonmi stanovené, konkrétne za koncom jej hlavnej ulice. Skutočnosť, že plastika svätca bola na starom farskom cintoríne v Palárikove už veľmi dávno, dobové písomné pramene zamlčujú. Neuvádza sa ani vo vizitáciách, a to ani pri opise cintorína alebo sôch v obci. Ani

²⁰ Giovanni Giuliani (Benátky 1664 – Heiligenkreuz 1744), taliansky umelec, ktorý je dnes považovaný za jedného z najvýznamnejších barokových sochárov v Rakúsku. Vyučil sa v Benátkach a Bologni. Medzi rokmi 1680 – 1690 bol žiakom tírolského majstra Andreea Faistenbergera. Po roku 1690 pôsobil vo Viedni, jeho prvá samostatná práca boli záhradné plastiky pre vojvodu Montecuccolho. Dňa 13. 1. 1693 sa vo viedenskom kostole sv. Leopolda oženil, vzal si dcéru záhradníka Annu Felicitas Grässl. Začal žiť ako viedenský mešťan, býval v ubytovni jezuitského kolégia. Od roku 1694 začal pracovať ako slobodný umelec pre kláštor Heiligenkreuz, ku ktorému nadobudol citový vzťah a ktorému neskôr odkázal svoje najlepšie diela. Spolu s umelcom Benediktom Sondermayrom v kláštore vyzdobili hlavný oltár a dva bočné oltáre. Aj vo Viedni býval v objekte, ktorý týmto cisterciakom patrilo. Od roku 1697 tvoril dekoratívne umenie pre vojvodu Jána Adama Andreea von Liechtenstein a jeho mestský palác vo Viedni. Hneď na to uskutočnil krátku cestu s Františkom Liechtensteinom do rodičovského domu v Benátkach. Kvôli nedostatku objednávok odišiel z Viedne do Augsburgu, kde sa však zdržal iba krátko. V roku 1699 pracoval pre Ölberg in Gaaden a Petronell. V rokoch 1700-1701 ho znova zamestnal Andreas Liechtenstein, pracoval aj pre jeho majetky na Morave (tvoril sochy pre stajne, ľadovne a parky), vyzdobil potom jeho paláce vo Viedni na Bankgasse a Rossau. Do vstupu do laického cisterciackého bratstva v Heiligenkreuzi v roku 1711 bol Giuliani v službách u vojvodu a býval v jeho dome na Schotterviertel, v bývalom Kaunitzovom dome. Robil aj pre biskupa Jána Bernharda Fischera z Erlachu a na paláci rodu Trautson. Pre Heiligenkreuz pracoval opäť v rokoch 1707-1709, známe sú jeho vyrezávané chórové sedilie, ktoré sú snáď jeho najznámejším dielom. Prišla kríza v jeho osobnom živote, manželstvo si v auguste roku 1705 rozlúčili. V roku 1710 musel pre dlhý Viedeň opustiť. Prijali ho medzi familiára kláštora cisterciakov v Heiligenkreuzi. Konventu bezplatne slúžil, kláštoru bezplatne zanechal všetky svoje výtvary. Podľa zachovanej zmluvy bol už vtedy vdovec a mal nemanželské dieťa. Rehoľníkom musel dosvedčiť, že nebude mať nijaké nároky. V tom čase bol zoslabnutý, mal povolenie mať pri sebe jedného alebo viacerých učňov. Približne v rokoch 1706 až 1709/10 pracoval uňho ako učeň aj Georg Raphael Donner, čo mu neskôr prinieslo najväčšiu slávu. Spolu 33 rokov, ktoré strávil v kláštore, nevykonával žiadnu veľkú cestu. Príležitostne cestoval len do Viedne, kde v roku 1721 vytvoril pre kostol nemeckých rytierov štyri sochy evanjelistov. Jeho najveselším dielom je portrét jeho priateľa, maliara Martina Altomonteho. Zomrel 5. septembra 1744. Literatúra: BAUM, Elfriede: *Giovanni Giuliani*. Wien 1964; BRUCHER, Günther: *Barockarchitektur in Österreich*. Köln 1983.

²¹ Táto palárikovská pamiatka bola nájdená v čase, keď sa vo Viedni v *Liechtenstein museum* v dňoch 13. 3. 2005 – 2. 10. 2005 konala monotematická výstava diela Giovanni Giulianiho. K výstave vo Viedni 2005 vyšiel dvojväzkový katalóg: Giovanni Giuliani (1664 - 1744) / Liechtenstein Museum Wien. 2 Bde. Bd. 1: Essays / Bd. 2: Katalog. Katalog von Luigi Ronzoni. Hrsg. von Johann Kräfner. Wien 2005.

v roku 1779 sa na cintoríne nespomína,²² takže nevieme, kto ju na miesto posledného odpočinku odniesol. Do nového kostola sa preto, že bola poškodená, nehodila.

Vzácná pamiatka nestála ani za zmienku, stala sa objektom kolektívneho zavrnutia. Ktosi jej urobil symbolický hrob, nad ktorým bola osadená do zeme. Hrob bol však nepretržite udržiavaný, burina vyplienená. O „žebrákoví“ vznikla legenda, ktorú si dnes pamätajú už len najstarší obyvatelia obce. Bol tulákom, ktorému v dedine neposkytli almužnu, iba plesnivý chlieb. V daždi prechádzal vzdialeným cintorínom, odhodil chlieb na zem a preklínal Boha a nebesia. Za trest udrdel doňho blesk a skamenel.²³ Prístrešie mu mali poskytnúť až o tristo rokov. Jeho zvetraná postava s odlomenými rukami bola odpudzujúca, na obyvateľov obce pôsobila krajne nepríťažlivo. Dostala i ďalšiu prezývku, „škrátke“. Je paradoxné, že súčasť zašlej slávy obce skončila v zabudnutí na miestnom cintoríne. V 20. storočí sa vkus obyvateľstva podstatne zmenil. Prešlo niekoľko generácií, kým v roku 2005 miestny nadšenec, regionálny historik Imrich Szabó, neocenil hodnotu, starobylosť a krásu tejto pamiatky.²⁴ Plastika bola ešte v tom istom roku zreštaurovaná akademickým sochárom Ondrejom Csütörtökim.²⁵ Jej kópia by mala byť vystavená v priestoroch novej budovy Obecného úradu alebo na inom verejnom priestranstve. Obec tak znova oživi časť svojej slávnej minulosti.

Mgr. Jaroslav Nemeš, PhD.; Katedra histórie, Filozofická fakulta
Katólickej univerzity, Hrabovská cesta 1, Ružomberok 034 01
(nemes@fphil.ku.sk)

22 Starý cintorín sa 1x spomína až v roku 1779, § 5 De Caemeteriis: „Unum tantum Caemeterium datur in hac Parochia, idque extra Pagum, fossa profunda cinctum, et ad regium praescriptum praeparatum, et benedictum, in fronte altam habens crucem. Cappella nulla. Sine taxa, et omnes Parochiani huc sepeliuntur. Notabile in eo nihil est. Ostio clauditur. Fossae ad semi-alteram funit orgiam. Ornatus tumbarum nulli. Gramen in hoc non habeatur. Pecora non subintran. Vespillo servatur unus, Catholicus, cujus officii est: curam gerere Caemeterii, et mortuis fossas ad parare. Officio satisfacit. Depem et a Parocho, et Pagensibus. Omnia haec intelligenda veniunt, etiam de Caemeterio filialis Sóók.“ § 33 De aliis piis foundationibus, intra ambitum parochiae: „In Caemeterio S. Crucis aequalis priori.“ O cintoríne sa hovorí i na s. 31.

23 Mederáci sú podľa historického názvu obce pomenovaní obyvatelia Palárikova. O legende viac SZABÓ, Imrich: *Objav vzácnnej sochy*, s. 14.

24 V súčasnosti sa plastika nachádza na Obecnom úrade v Palárikove.

25 Správa vypracovaná týmto reštaurátorom: „Kamenná plastika Mních – Žebráka, objavná na starom cintoríne v Palárikove predstavuje skvost barokovej drobnej plastiky. Pochádza pravdepodobne z prvej polovice 18. storočia, miesto jej vzniku, autorský, či dielenský pôvod nám zatiaľ nie je známy. Materiál je jemnozrnný vápenc svetlo okrovej farby, podobný horninám dolnorakúskych nálezísk z oblasti pohoria Leitha. Kamenný materiál je výrazne oslabený, úbytkom pojiva došlo k strate veľkej časti povrchovej modelácie, absencii horných končatín od predlaktia a poškodeniu tvárových častí. Po odstránení povrchových depozitov sa kamenná hmota spevnila organokremičitanmi. Pôvodne pravdepodobne polychrómovaná plastika stratila v exteriéri všetky stopy, ktoré by to prípadne potvrdili. V súčasnej podobe solitérna plastika mohla tvoriť súčasť väčšieho plastického reliéfného celku, o čom svedčí hrubo opracovaná zadná strana plastiky. Identifikáciu ikonografického výjavu, ako i presnejšie datovanie i určenie proveniencie, dielenského okruhu, širšia umelecko – historická analýza by mohla byť predmetom umelecko – historického výskumu. Napriek torzálnemu stavu je plastika nositeľom vysokých umelecko – historických a estetických hodnôt, prezrádza vysokú odbornú zručnosť autora, nesie všetky znaky barokovej dynamickosti a kompozície. Tvori tak hodnotný artefakt barokovej kamennej plastiky na našom území.“

Obrazová príloha

Obr. 1. Vápencová plastika na cintoríne pred vyzdvihnutím zo zeme

Obr. 2. Plastika po vybratí, celkový stav

Obr. 3. - 6. Rôzne pohľady

Obr. 7. - 8. Plastika po zreštaurovaní akad. sochárom Ondrejom Csütörtökim

Obr. 9. Sv. Benedikt, dielo G. Giulianiho, 1732, terracotta, Stift Heiligenkreuz, Stiftsmuseum, Inv.-No. 061 (prevzaté z databázy internetovej stránky www.liechtensteinmuseum.at)

Obr. 10. Sv. Leopold, dielo G. Giulianiho, 1738, terracotta, Stift Heiligenkreuz, Stiftsmuseum, Inv.-No. 063 (prevzaté z databázy internetovej stránky www.liechtensteinmuseum.at)

Summary

Quaint Discovery of Baroque Sculpture of St. Bernard (and Question of Authorship of Giovanni Giuliani)

Jaroslav Nemeš

The second half of 18th century was the start of burying on the cemetery in Palárikovo. In 2005 found residents in the bushes partially buried baroque sculpture of St. Bernard. There is no other reference about it. The sculpture did not come from the church but probably from the first village castle, built in 1698 by Andrew Dominic Kaunitz. The castle was not finished because it was destroyed by troops of Kuruc in 10 years. Castle architect was Domenico Martinelli who also participated on projecting castles in Morava (Slavkov near Brno /Austerlitz/ and Uherský Brod). Martinelli in Morava commissioned plasterer Santino Bussi and sculptor Giovanni Giuliani. It might be possible that they worked together on the castel in Palárikovo. Evidence points at the fact that Giuliani respected St. Bernard and in the year 1711 he became tertiary of Cistercian friary. Before that he worked for the friary in Heiligenkreutz (Austria). Statue of St. Bernard was the part of a larger complex, probably private collection inside the object or the garden. The back part has not been finished. It was damaged when the castel was destroyed. Since then, for 300 years it has been damaged by the weather conditions. Our hypothesis has to be proved by historians.

Alexandra Bagiová